

A szülő-gyerek párbeszéd szerepe az óvodás gyermekek szelffejlődésének, kognitív és társas készségeinek alakulásában – Narratív áttekintés

Orbán Rebeka* és Pohárnok Melinda

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Pszichológia Intézet, Fejlődés- és Klinikai Pszichológia Tanszék, Pécs, Magyarország

SZEMLE

Beérkezett: 2025. július 11. – Elfogadva: 2026. február 21.

© 2026 A szerző(k)

A szülő-gyermek interakciók kitüntetett szerepet töltenek be a gyermek kognitív és szociális készségeinek alakulásában. Óvodáskorban ezekből az interakciókból is kiemelkednek azok a párbeszéd-ek, melyek a gyermek múltbeli cselekedeteiről szólnak. Jelen narratív áttekintés célja annak bemutatása, hogy ezek az emlékező szülő-gyermek párbeszéd-ek hogyan támogatják a gyermekek fejlődésének három nagy területét: a nyelvi-emlékezeti fejlődést, az önéletrajzi emlékezet és szelf fejlődését, valamint a társas-érzelmi és társas-kognitív készségek alakulását ebben az időszakban. Áttekintésünkben külön hangsúlyt fektetünk a társas készségek fejlődésén belül a morális fejlődés, kiemelten a proszociális viselkedés alakulására az emlékező párbeszéd-ekkel összefüggésben. Ennek kapcsán amellet érvelünk, hogy a biztonságos kapcsolatban létrejövő, kidolgozott és érzelmileg telített emlékező párbeszéd-ek olyan módbeli jellemzőik révén, mint a szülő párbeszéd-strukturálást segítő szerepe, kommunikációjának érthetősége, és olyan tartalmi jellemzői mentén, mint az érzelmekről és belső állapotokról való kommunikáció, támogatni tudják a gyermek társas készségeinek fejlődését.

KULCSSZAVAK

emlékező párbeszéd, elaborativitás, belső állapotok, proszociális viselkedés

* Levelező szerző. E-mail: orban.rebeka@pte.hu

BEVEZETÉS – SZÜLŐ-GYEREK PÁRBESZÉDEK JELENTŐSÉGE ÓVODÁSKORBAN

Az óvodás gyermekek szociális és verbális készségeik fejlődésével egyre összetettebb társas interakciókban vesznek részt, amelyekben a szülőkön és a családon túl már az óvodapedagógusok, valamint a kortársak is szerepet kapnak. Bár az interakciós partnerek köre folyamatosan bővül a fejlődés előrehaladtával, a szülő-gyerek interakciók, és ezen belül a verbális párbeszédetek kitüntetett szerepe fennmarad. Miben rejlik ezeknek a beszélgetéseknek a fontossága, és hogyan tudják a szülő-gyerek párbeszédetek a szelf fejlődését, a kognitív és társas készségek alakulását támogatni ebben az időszakban? Jelen narratív áttekintésben ezekre a kérdésekre keressük a választ, különös tekintettel az emlékező párbeszédre és a proszociális viselkedés fejlődési kontextusára.

Emlékező párbeszédre jelen tanulmányban olyan verbális dialógusokat fogunk érteni, amelyek a gyermek vagy a szülő kezdeményezésére jönnek létre egy olyan múltbéli eseményről, amelyben a gyermek – és legtöbb esetben a szülő is – részt vett. A múltbéli esemény lehet időben távoli (pl. nyaralás a nagyszülőknél tavaly) vagy közeli (pl. veszekedés a testvérrel tegnap este), és főszereplője vagy egy meghatározó szereplője maga a gyermek.

Ahol és ahogy az emlékező párbeszédetek születnek: pszichológiai biztonságos bázis és legközelebbi fejlődési zóna

A szülő-gyermek párbeszédetek fejlődési hatásait vizsgáló kutatások általában két konceptuális keret egyikében, vagy ezeknek az átfedésében értelmezik az interakcióban zajló és az interakció eredményeként létrejövő folyamatokat. Az egyik a kötődésmélethez által javasolt pszichológiai biztonságos bázis fogalma (Oppenheim és Koren-Karie, 2009), a másik pedig a fejlődés szociokulturális paradigmája által javasolt legközelebbi fejlődési zóna (Fivush, 1994).

A gyermek számára az első interakciós partnerek a szülők, mivel a gyermek a születésétől kezdve részese a szülővel közös kommunikációs mátrixnak. A szülők ösztönösen kommunikálni kezdenek gyermekükkel, aki ezekben a beszélgetésekben eleinte szavak nélkül, nonverbális jelzésekkel, de egyre aktívabban vesz részt (Pohárnok és mtsai, 2017). Ezek a korai „beszélgetések” a legnyitottabb és leggördülékenyebb módon a biztonságos kapcsolatban kezdenek el bontakozni. A biztonságos bázis (Bowlby, 1982, 1988) a verbalitás előtt leginkább fizikai síkon valósul meg: ezáltal válik lehetővé a fizikai eltávolodás a szülőtől, és a környezet felfedezése, ugyanakkor fontos, hogy a gyermek ide vissza is tud térni, ha szükségesnek érzi. Ekkor a nonverbális jelzéseknek van kiemelkedő szerepe az interakció fenntartásában.

Óvodáskorban a gyermek verbális és kognitív készségei intenzív fejlődésnek indulnak, így a hangsúly a fizikai környezet feltérképezéséről egy másik síkra terelődik át: a belső világ felfedezésére, amely – többek között – a párbeszédre keresztül tud megvalósulni. A kötődésmélet szerint a párbeszédetek is jellemezhetők egy biztonsági funkcióval, ez a pszichológiai biztonságos bázis. Itt a gyermek elsősorban nem fizikai környezetét, hanem belső, mentális tartalmait exploralja szülői segítséggel (Oppenheim és Koren-Karie, 2009).

Ebben az interakciós térben kezdetben a szülők segítik gyermeküket az élmények elbeszélésében, megjelölik a történetek lényeges aspektusait, szükség esetén pedig korrigálják az elhangzottakat. Így a gyermeknek lehetősége nyílik elsajátítani új gondolkodási és megoldási formákat, logikai következtetéseket (Laible, 2004). Fontos azonban, hogy a szülő hozzájárulása ezekhez a beszélgetésekhez mindig alkalmazkodik a gyermek pillanatnyi készségeihez, és mindig csak egy

kicsit vezeti tovább annál, mint amire önmagától képes lenne. Ahol tehát a gyermek és a szülő együtt munkálkodik egy esemény felidézésén, az a *legközelebbi fejlődési zóna*. A szülői „támogatás/továbbvezetés” pedig az *állványozás*, mely a párbeszédek konstruálásakor fontos szerepet tölt be a tudásátadás és tanulás szempontjából (Bruner, 1975; Laible, 2004; Vigotszkij, 1978). Rogoff (1990) *irányított részvételnek* nevezi azt a folyamatot, amelyben a szülő szervezi és alakítja a gyermek különböző tevékenységeit, köztük a vele történt események elbeszélésének lehetőségeit is. Ez a folyamat segíti a gyermeket az új helyzetek megértésében, rendszerezi problémamegoldási stratégiáit. Ezenfelül a gyermek egy adott esemény elbeszélhetőségének módját tanulhatja meg a párbeszédekben, illetve az események és az eseményekben részt vevő szelf értékelése, jelentése is formálódik (Pohárnok és mtsai, 2017).

Ugyanakkor nem minden szülő-gyermek párbeszéd bír egyforma jelentőséggel a szelffejlődés és a társas készségek támogatásának szempontjából. A gyermekkel történt, múltbeli eseményekről szóló beszélgetések több szempontból is kiemelkedő jelentőségűek lehetnek: az *emlékező beszélgetések* egyik előnye, hogy visszatekintve egy-egy eseményre a beszélgető felek jobban tudnak reflektálni a gyermek viselkedésére, mentális állapotaira, nézőpontjára, mint az aktuális esemény érzelmileg telített pillanataiban. Az érzelmi események jelenében valószínű, hogy a beszélgetés fókuszába az érzelmi állapot modulálása kerül mind a gyerek, mind a szülő részéről a helyzettel kapcsolatos tudás, mentális állapotok feltérképezése és bővítése helyett (Laible és Panfile, 2009; Laible és Thompson, 2007; Pohárnok és mtsai, 2017). Ezzel szemben egy múltbeli, akár negatív esemény felidézésében ez az érzelemszabályozási komponens kevésbé játszhat szerepet. A biztonságos kapcsolatban történő felidézés azonban jó terepül szolgálhat az esemény különböző aspektusainak megvitatására, kibontására: ilyen lehet például a helyzetben részt vevők mentális állapotának, az esemény következményeinek megbeszélése. Itt a szülőnek lehetősége nyílik új perspektívák és megoldásmódok bemutatására is, amit a gyermek a visszaemlékezés alacsonyabb izgalmi állapotában fogadni képes, így jöhet létre a tudás megosztása az adott negatív helyzettel, gyermeki viselkedéssel kapcsolatban (Laible és Thompson, 2002). A gyermek azonban nem csupán passzívan internalizálja a szülő által közvetített üzeneteket a beszélgetés során, hanem maga is aktívan vesz részt a párbeszéd és jelentés konstruálásában ebben a megosztott közös térben, és végső soron magát a jelentéskötés folyamatát is belsővé teszi, nem csupán a benne elhangzó tartalmakat (Laible és mtsai, 2013).

A gyermeknek a szülővel alkotott biztonságos interakciós térben nem csak a hétköznapi történések átbeszélésére van lehetősége, hanem különleges, nagy érzelmi intenzitású események megvitatására is (Wainryb és Recchia, 2014). Ezeknek (az általában negatív, stresszel járó) eseményeknek a megbeszélése számos fejlődési potenciált rejthet. Bár a diád számára a negatív, személyes érintettséggel járó történések megbeszélése megterhelő lehet, ugyanakkor ha ezeket az érzéseket sikerül kibontani, és egy jelentésteli történetté szervezni, az támogathatja mind a szülő-gyermek kapcsolat minőségét, mind a gyermek társas-érzelmi és társas-morális fejlődését, mely a proszociális viselkedések szempontjából is kiemelt jelentőségű (Laible és mtsai, 2013; Pohárnok és mtsai, 2017). Másrészt a közös értelemadás segítheti a gyermeket a negatív érzésekkel való megküzdésben (Laible és Panfile, 2009).

JELEN ÁTTEKINTÉS CÉLJA

Jelen áttekintés két célra vállalkozik. Az első, hogy az 2000-es évektől napjainkig empirikus és összegző tanulmányok segítségével áttekintsük, hogy az emlékező szülő-gyermek párbeszédek

hogyan és milyen módokon járulnak hozzá az óvodás gyermekek nyelvi-emlékezeti, önéletrajzi emlékezet és szelf-fejlődés, valamint társas-érzelmi és társas-kognitív készségeinek alakulásához. Másik célunk a társas készségek fejlődését górcső alá véve, hogy feltérképezzük, a morális fejlődés, különös tekintettel a proszociális viselkedések hogyan alakulnak az emlékező párbeszédekkel összefüggésben ebben a korai időszakban.

MÓDSZER

A narratív áttekintés elkészítéséhez [Sukhera \(2022\)](#) iránymutató cikkét vettük alapul. A szakirodalmak áttekintését az APA PsycNet, Web of Science, valamint EBSCO keresőprogramok segítségével végeztük (lekérdezés dátuma: 2025. június 1.) 2000-ben vagy később megjelent cikkekre szűrve, az alábbi (angol) kulcsszavak felhasználásával. A kulcsszavak leírásánál fontos elkülönítenünk a két kutatási célt, amelyet megfogalmaztunk. Az *első cél*nál egy tágabb keresést végeztünk, a következő kulcsszavakkal: emlékező szülő-gyerek párbeszéd és 1. nyelvi fejlődés, emlékezeti fejlődés, 2. önéletrajzi emlékezet, szelf, 3. társas-kognitív fejlődés, társas érzelmi fejlődés. A *második cél* vizsgálatához az emlékező szülő-gyerek párbeszéd és morális fejlődés vagy proszociális viselkedés, illetve az óvodás voltak a kulcsszavaink. Cikkünkbe azokat a tanulmányokat válogattuk be, melyekben ezek a kulcsszó-kombinációk megtalálhatók voltak. A keresési szűrők alapján megjelenő cikkeket első körben cím, majd absztrakt alapján szelektáltuk. Bekerülési kritériumnak számított (1) a tudományos (lektorált) folyóiratcikk vagy könyvfejezet, (2) empirikus tanulmány, áttekintés vagy metaanalízis, (3) óvodáskorú gyermekeket célzó kereszt- vagy hosszmetseti kutatás, (4) módszertanilag olyan emlékező szülő-gyerek párbeszéd vizsgálatát tartalmazó tanulmány, amely spontán felidézést kér a diádtól egy közösen megtapasztalt múltbeli pozitív vagy negatív esemény kapcsán (nem nevez meg az instrukcióban konkrét eseményt, de megnevezheti az esemény témáját, pl. rossz viselkedés, segítség másnak). A feldolgozásba angol és magyar nyelvű szakirodalmakat vontunk be.

Tanulmányunk célja, hogy szélesebb körű áttekintést adjunk az elmúlt két és fél évtizedben született nemzetközi tanulmányok eredményeinek összefoglalásával és szintetizálásával. Ugyanakkor mivel a tanulmányban többször hivatkozunk arra a sajátos módszertanra, amellyel az emlékező beszélgetéseket kutatják, az első fejezetben röviden bemutatjuk a szülő-gyermek párbeszéd vizsgálati lehetőségeit, és ezután ismertetjük áttekintésünk eredményeit.

A fent megfogalmazott célokkal és módszerekkel összefüggésben az [1. táblázat](#) a kutatásba beválogatott szakirodalmak listáját mutatja be, tématerületenként történő bontásban. Az Eredmény rész kialakítása az itt megjelenített szakirodalmak összefoglalásával történt.

PÁRBESZÉDEK A MÚLTBELI TÖRTÉNESEKRŐL – VIZSGÁLATI LEHETŐSÉGEK

Arra, hogy ezek az emlékező beszélgetések hogyan hozhatók be „laboratóriumi” körülmények közé, és képezhetik tudományos vizsgálat tárgyát, az elmúlt kb. 40 évben többféle megközelítés született, melyeket széles körben alkalmaznak a szülő-gyermek párbeszédet vizsgáló kutatók ([Laible, 2004](#); [Leyva és mtsai, 2014](#)). A leggyakrabban alkalmazott protokoll szerint általában arra kéri a szülő-gyermek párost, hogy próbáljanak meg közösen visszaemlékezni egy eseményre,

1. táblázat. A narratív áttekintésben felhasznált szakirodalmak

Összes felhasznált szakirodalom	69	
Vizsgált módszertani megközelítés	Szakirodalmak száma	Hivatkozások
<i>A szülő-gyerek párbeszéd módja</i>	9	Cleveland és mtsai (2005) Fivush és mtsai (2006) Gini és mtsai (2007) Haden és Ornstein (2009) Kelly és mtsai (2022) Laible (2004) Leyva és mtsai (2020) Pohárnok és mtsai (2017) Speidel és mtsai (2019)
<i>A szülő-gyerek párbeszéd tartalma</i>	4	Brownell és mtsai (2013) Laible és Thompson (2000) Pohárnok (2014) Thompson (2006a)
Vizsgált fejlődési terület	Szakirodalmak száma	Hivatkozások
<i>Nyelvi-emlékezeti fejlődés</i>	8	Hudson (2006) Kristen és mtsai (2011) McDonnell és mtsai (2022) Nelson és Fivush (2004) Peterson és mtsai (2014) Reese és Neha (2015) Wang és mtsai (2019) Waters és mtsai (2019)
<i>Önéletrajzi emlékezet és szelffejlődés</i>	15	Bauer és Fivush (2010) Cook és mtsai (2023) Farrant és Reese (2000) Fivush és mtsai (2011) Fivush és Nelson (2006) Fivush (2007) Goodvin és Romdal (2013) Leichtman és mtsai (2000) Nuttall és mtsai (2014) Reese és mtsai (2007) Reese és mtsai (2020) Valentino és mtsai (2018) Wang és mtsai (2010) Wang (2007)
<i>Társas-érzelmi és társas-kognitív készségek fejlődése</i>	10	Wu és Jobson (2022) Bergen és mtsai (2009) Fivush és Salmon (2023) Fivush és Wang (2005) Laible és Panfile (2009) Laible (2011) Laible (2013) (folytatódik)

1. táblázat. Folytatás

Összes felhasznált szakirodalom Vizsgált módszertani megközelítés	69 Szakirodalmak száma	Hivatkozások
<i>Morális fejlődés</i>	17	Leyva és mtsai (2014) Reese és Cleveland (2006) Wang és Fivush (2005) Wang (2001) Bloom (2012) Cosmides és mtsai (2018) Dahl (2019) Drummond és mtsai (2014) Essler és Paulus (2022) Goffin és mtsai (2020) Kochanska és Aksan (2006) Kochanska és mtsai (2005) Kochanska és mtsai (2010) Kochanska és mtsai (2019) Kochanska (2002a) Kochanska (2002b) Paulus (2018) Paulus (2020) Recchia és mtsai (2013) Thompson és Winer (2014) Thompson (2006b)
<i>Proszociális viselkedés fejlődése</i>	6	Carmiol és Schröder (2019) Dunfield és Kuhlmeier (2013) Paulus és Moore (2012) Thompson és Newton (2010) Thompson és Winer (2014) Winer és Thompson (2011)

melynek mindkét részesi voltak, és elmesélni olyan természetességgel és részletességgel, ahogy egyébként is beszélgetni szoktak. A megközelítések abban különbözhetnek, hogy az emlékezés kapcsán pontosan mire instruálják a diádot: például milyen régre emlékezzen vissza a páros, vagy hogy a visszaemlékezés tárgyát hogyan határozzák meg a kutatók. Mikor az emlékező szülő-gyermek párbeszéd minősége és valamilyen szocioemocionális vagy szociokognitív készség fejlődése között keresnek összefüggést, gyakori, hogy pozitív és negatív tartalmú élet-eseményekre való visszaemlékezéseket kérnek a párostól (Fivush, 2014; Laible és Thompson, 2000; Leyva és mtsai, 2020). Egy irányítottabb helyzet, amikor arra kéri a szülőt és a gyermeket, hogy emlékezzenek vissza olyan helyzetekre, amikor a gyermek jól és rosszul viselkedett. Itt magát az eseményt vagy viselkedést a páros határozza meg, a témát azonban a vizsgálatvezető adja (Laible, 2004). Ennek egy másik módja, mikor valamilyen vizuális segédanyagot adnak a szülő-gyermek párosnak, amely bizonyos témákat – helyzeteket, érzéseket, viselkedéseket – hívhat, azonban a párbeszéd tárgyát itt is a páros választja meg (Brownell és mtsai, 2013; Patel és mtsai, 2021). Ennél még strukturáltabb a beszélgetés, amikor a konkrét eseményt is megadják a kutatók (pl. mikor a gyermek segített valakinek) (Thompson és Winer, 2014).

A beszélgetésekből ezt követően átirat készül, melyet különböző szempontok alapján vizsgálnak a kutatók. Ilyen szempont lehet a módbeli (ahogyan beszélnek bizonyos múltbéli eseményekről) és tartalmi (amiről beszélnek) jellemzők vizsgálata, melyek kiemelt jelentőségűek lehetnek a társas készségek fejlődése szempontjából (Fivush és mtsai, 2006).

Módbeli jellemzők és vizsgálati lehetőségeik

Ami a *módot* illeti, korábban láthattuk, hogy a szülők a párbeszéd strukturálásával segítik a gyermeket a jelentéskonstruálásban. Ez a strukturálás azonban a gyermek fejlődésével összefüggésben változhat. Óvodába lépés körül, 30–36 hónapos korukra a gyermekek már önállóan is fel tudnak idézni múltbéli történeteket, így a közös emlékezés során *emlékező együttműködésről beszélhetünk*: a szülő és a gyerek közös, aktív részvétellel hozza létre a történetet. Amikor 5–6 éves korukra a gyermekek már képesek szerkezetükben pontos, időileg rendezett történetekként felidézni a múltbéli eseményt, a szülői részvétel inkább az események, szereplők értékelésének csiszolására irányul (Kelly és mtsai, 2022; Pohárnok és mtsai, 2017).

A szülők párbeszéd-kidolgozást segítő szerepe tehát végig fennmarad ebben a korai időszakban, a gyermek korának előrehaladtával és készségeinek fejlődésével pedig folyamatosan változik. Azonban nem minden szülő strukturálja és állványozza egyformán ezeket a beszélgetéseket. Különböző kutatások eredményei alapján (Fivush és mtsai, 2006; Leyva és mtsai, 2020; Waters és mtsai, 2019) két szülői narratív stílust azonosítottak a kutatók: a magas elaborativitású vagy témakiterjesztő (*high elaborative* vagy *topic-extending*) és az alacsony elaborativitású vagy repetitív (*low elaborative*, *repetitive* vagy *topic-switching*) stílusokat. A *magas elaborativitású* szülőkre jellemző, hogy a párbeszéd során gazdagon kidolgozott leírásokat és kiegészítő információkat osztanak meg a múltbéli eseményről. Emellett sok nyitott kérdést tesznek fel (pl. Mi történt? Hol történt? Ki volt ott? stb.), ezzel segítve a történet (ko-)konstruálását, melyben a gyermek maga is aktívan részt vesz válaszaival, megjegyzéseivel, észrevételeivel. Ezeket a gyermeki hozzájárulásokat a szülők gyakran bátorítják és megerősítik a beszélgetés során (Fivush és mtsai, 2006). Ezek a kérdéstípusok később belső emlékeztetőként szolgálnak a gyermek számára, mikor önállóan próbál egy múltbéli eseményt felidézni. A gyermektől érkező információkat ezt követően a szülők inkább szervezik, kiegészítik, helyesbítik, mintsem közlik. A beszélgetés által a gyermek egy részletgazdag, szervezett történetet ismerhet és alkothat meg (Haden és Ornstein, 2009). Ezzel szemben az *alacsony elaborativitású* szülők rövid, kevésbé kidolgozott beszélgetéseket folytatnak a múltból, kevés leíró információt adnak, és hajlamosak ugyanazokat a kérdéseket újra és újra feltenni (Fivush és mtsai, 2006). A zárt kérdések következtében a gyermek részvétele is korlátozódik, ami a közös párbeszédalkotást nehezíti.

A szülői *elaborativitás vizsgálatára* többféle kódrendszer is létrejött annak függvényében, hogy milyen fejlődési területtel összefüggésben vizsgálják azt (Leyva és mtsai, 2020). Az egyik megközelítésben – ami a gyermekek önéletrajzi emlékezetének működését vizsgálja – a szülői megnyilvánulásokat kijelentésszinten kódolják aszerint, hogy például hány nyitott és zárt kérdést tett fel a szülő a beszélgetés során, ezekből származott-e új információ, vagy már elhangzott tartalomra kérdezett rá, valamint hányszor értékelte a gyermeke megnyilvánulásait. Itt tehát *gyakorisági* adatokkal dolgoznak a kutatók (Fivush és mtsai, 2006). Egy másik megközelítés – ami a párbeszéd minőségének inkább a kötődéssel és a társas-érzelmi fejlődéssel való asszociációit vizsgálja – a szülő elaboratív működését globálisan értékeli az egész párbeszédre vonatkozóan. Ebben az esetben egy pontszámot kap a szülő elaborativitása egy előre megadott

szempontrendszer alapján. Itt az értékelés tehát *skála típusú* (Laible, 2004; Laible és Thompson, 2000). Ez a két eltérő kódolási protokoll azért jelentős, mert ugyan abban a kutatók egyetértenek, hogy a magas szülői elaborativitás pozitív módon járul hozzá számos gyermeki készség fejlődéséhez, azonban az eredmények eltérő mértékű összefüggéseket mutatnak a kódrendszerek vonatkozásában: egyes fejlődési változókkal (pl. önéletrajzi emlékezet, érzelmek megértése) a gyakorisági, más fejlődési változókkal (pl. érzelmszabályozás, agresszió gátlása, társas problémamegoldási képesség) pedig a skálaalapú elaborativitás mutat kapcsolatot, amely inkább a szülő történetkidolgozására vonatkozó átfogó stílusát, mint konkrét nyelvi viselkedéseit ragadja meg (bővebben lásd Leyva és mtsai, 2020).

Az *anyai támogató részvételt* az anyai elaborativitás mellett más jelenségekkel is igyekeztek megragadni egyes kutatásokban: Cleveland és munkatársai (2005) az anya „autonómia támogatását”; Speidel és munkatársai (2019) az anyai „érzékeny irányítást” (*sensitive guidance*) tették vizsgálatuk fókuszába. Ezen anyai változók valójában árnyalataikban, hangsúlyaikban különböznek csak egymástól, és úgy tűnik, hogy az aktuális vizsgálati célkitűzések – hogy a párbeszéd minőségét milyen kimenetel vonatkozásában szeretnék megragadni – alakítják, hogyan operacionalizálják az anyai részvételt.

Az elaborativitás mellett a szülő *érthetősége* is fontos. Ha a szülők érthetően, világosan, direkt módon közvetítik üzeneteiket, a gyerekek könnyebben értik meg és fogadják be azokat, segítve a különböző tartalmak és szabályok internalizációját és a társas készségek fejlődését (Laible, 2004). Ezzel szemben a *zavarkeltés*, mely olyan beavatkozási és kommunikációs formákat tartalmaz, amelyek a gyermek számára nem érthetőek, ellentmondásosak, (össze)zavaróak, homályosak, nehezítik az internalizációs folyamatokat (Gini és mtsai, 2007).

Tartalmi jellemzők és vizsgálatuk

Ami a *tartalmat* illeti, a szülők a gyermekekkel való párbeszédük során törekednek felhívni a gyermekek figyelmét saját maguk és mások *érzelmeire* és olyan *belső állapotaira*, mint a szándékok és vágyak (Thompson, 2006a). Ezek a folyamatok azért kiemelt jelentőségűek, mert így a gyermekek reflektálni tudnak az érzelmekre és belső állapotokra. Képesek lesznek reprezentálni ezeket, és gondolkodni róluk, reagálni rájuk attól függetlenül is, hogy éppen tapasztalják-e őket. Fontos, hogy a beszélgetések során a szülők nemcsak megnevezik, címkézik az egyes érzelmeket és mentális tartalmakat, hanem ezekhez kapcsolódóan magyarázatot is adnak a történetek bizonyos részleteire vonatkozóan, ok-okozati kapcsolatokat és következményeket állapítanak meg. Ezek a beszélgetések arra is hangolják a gyermeket, hogy saját és mások szükségleteit és vágyait tudatosítsák és megértsék (Brownell és mtsai, 2013). Ezen belső állapotok megvitatása a fejlődés különböző aspektusainak – például a moralitás, a perspektívaelfelvétel, mentalizáció – fontos katalizátora lehet, mivel a beszélgetésekben egymással kölcsönhatásban erősíti meg egymást a szülő és a gyermek, hogy mentális ágensként elgondolva magukat tudnak a leghatékonyabban, legkönnyebben követhetően gondolkodni a másikról és magukról (Pohárnok, 2014). Ezenfelül a párbeszédekben az érzelmszabályozás különböző módjaira explicit módon is kitérnek a résztvevők, ezzel elősegítve a gyermek szabályozási stratégiáinak formálódását (Carmiol és Schröder, 2019).

Ami a vizsgálati lehetőségeket illeti, az érzelmek és belső állapotok esetében előre kialakított szótárak alapján azonosítják a párbeszédekben megjelenő szavakat, kifejezéseket, és az adott kategóriában előforduló szavak gyakoriságával dolgoznak. Az érzelmek esetén például

megkülönböztethetünk érzelmeket mint címkéket (pl. *nagyon örültem, rosszul éreztem magam*), érzelmi viselkedésre utaló kifejezéseket (pl. *nevettem, sítottam és elfutottam*), melyeket valencia szerint is bonthatunk. A mentális állapotok esetén a szándékot, intenciót, vágyat kifejező igéket kódoljuk (pl. *akar, megpróbál*). A belső állapotoknak nemcsak magát a megjelenését vizsgálhatjuk a párbeszédekben, hanem az ezekhez az állapotokhoz kapcsolódó előzményeknek és okoknak (pl. *Azért voltál szomorú, mert Bence nem játszott veled?*), illetve következményeknek (pl. *Nagyon mérges lettél, amikor Dani elvette a játékodat.*) a bemutatása, közös megvitatása is képezheti az elemzés tárgyát (Laible és Thompson, 2000). Különböző kutatások eredményei alapján minél több érzelmekre és mentális állapotra utaló szó, illetve ezekhez kapcsolódó magyarázat jelenik meg a párbeszédben, annál kedvezőbben alakul a gyermek társas készségeinek fejlődése (Laible és Thompson, 2000; Leyva és mtsai, 2014).

EREDMÉNYEK

Szülő-gyerek párbeszéd és nyelvi-emlékezeti fejlődés

Azzal párhuzamosan, ahogy a gyermekek beszédképessége fejlődésnek indul, a múltra való visszaemlékezés is megjelenik, valamint az ezekről való beszélgetés is teret kap a szülő-gyerek párbeszédekben. Egy személyes élmény felidézése tehát mind nyelvi, mind emlékezeti teljesítményt kíván a gyermektől, melyet a szülő támogat ezekben a korai interakciókban (Waters és mtsai, 2019).

Ami a *nyelvfejlődést* illeti, a gazdagon elaborált történetek nyelvileg komplexebbek a kevésbé elaborált történeteknél. A szülők azáltal, hogy hosszabban beszélnek meg bizonyos eseményeket gyermekükkel, több szót és változatosabb kifejezéseket (pl. leírásokat, belső állapotokra utaló kifejezéseket) használnak, és a gyermektől érkező hozzászólásokat is jobban integrálják a beszélgetésbe, ezzel mind bővítve a gyermek kommunikációs repertoárját (Fivush és mtsai, 2006; Reese és Neha, 2015). Empirikus kutatások szerint, ahol a szülők magasabban elaborálták a beszélgetés közben felmerülő történeteket, ott a gyermekek mind *expresszív* (nagyobb szókincs, hosszabb és összetettebb mondatok), mind *receptív* (beszélt nyelv megértése) nyelvi készségei is jobbnak bizonyultak (McDonnell és mtsai, 2022).

Az *emlékezeti fejlődést* tekintve a kutatók azt feltételezik, hogy a gyermekek epizodikus emlékezeti képességei a jelentős másokkal folytatott, személyes tapasztalatokra vonatkozó társas interakciók során alakulnak ki (Hudson, 2006; Nelson és Fivush, 2004). Ezekben a beszélgetésekben a szülő elaboratív kérdései a visszaemlékezés folyamatában egyfajta emlékeztetőként (*memory cue*) szolgálnak, és minél több ilyen emlékeztetővel találkozik a gyermek a beszélgetés során, annál több információt tud előhívni az adott eseménnyel kapcsolatban. A kérdések ugyanakkor azt is segítik, hogy a gyermek hogyan rendezze emlékeit és múltbeli tapasztalatait, a rendezettség következtében pedig ezek újbóli előhívása (akár önállóan, szülői segítség nélkül is) könnyebb lehet. Az előhívás szempontjából továbbá az is kedvező lehet, hogy a gyermek saját, személyes múltbeli tapasztalatairól beszél, amelyeket szintén könnyebb felidézni például olyan eseményekkel szemben, amelyeknek nincs személyes vonatkozása (Peterson és mtsai, 2014). Wang és munkatársai (2019) szerint a korai szülő-gyermek emlékező beszélgetések minősége és gyakorisága hosszú távon pozitív kapcsolatban áll a gyermekek epizodikus emlékezetének, és ehhez kapcsolódó gondolkodásának (*episodic thinking*) fejlődésével. Kutatásukban anyákat tréningeztek, hogy gyermekeikkel olyan emlékező beszélgetéseket folytassanak közösen átélt

múltbeli eseményekről, melyek „gyermekközpontúak”, vagyis úgy beszéljenek meg különböző eseményeket, hogy ott a gyermek szubjektív belső állapotai (gondolatai, vágyai, érzései) kerüljenek fókuszba. Eredményeik szerint ezek a gyerekek egy évvel később, mikor a vizsgálatvezető kérdezte őket meghatározott eseményekkel kapcsolatban, sokkal több epizodikus információt tudtak előhívni, mint azok a gyerekek, akik anyukái nem vettek részt hasonló tréningben.

A szülő narratív stílusa mellett az is gazdagíthatja a nyelvi és emlékezeti fejlődést, ha a páros személyes, pozitív és negatív tartalmú eseményeket egyaránt megvitat. A múltbeli történések és hozzájuk kapcsolódó belső állapotok minél szélesebb skáláját tudják közösen megbeszélni, annál többféle nyelvi és emlékezeti tapasztalatot tudhat a gyermek magáénak. A gyermek ezekben a beszélgetésekben azt is megtanulja, hogy bizonyos (akár kellemetlen) tapasztalatok hogyan verbalizálhatók, és hogy az adott szituáció és mentális tartalmai kontextusában értelmezze viselkedését: például egy szabályszegés esetén mit gondolt, érzett, és hogy ez a negatív élmény hogyan kezelhető és építhető be az önéletrajzi emlékek közé (Waters és mtsai, 2019). A személyes élmények megbeszélése továbbá olyan tanulási kontextust teremthet, ahol a gyermek motiváltabb a párbeszédben való részvételre (Kristen és mtsai, 2011).

Az tehát, hogy ezekben a beszélgetésekben hogyan idézik fel közösen a múltat, meghatározhatja, hogy a gyermek a későbbiekben miként gondolkodik és beszél el önállóan saját múltbeli tapasztalatait, vagyis hogy önéletrajzi emlékezete hogyan alakul.

Szülő-gyerek párbeszédek és az önéletrajzi emlékezet, valamint a szelf fejlődése

Az önéletrajzi (vagy *autobiografikus*) emlékezet – az egyszerű epizodikus felidézésen túl – személyes gondolatokkal, érzelmekkel és értékelésekkel átszőtt emlékeket tartalmaz, melyek együttesen alkotják életünk történetét, és hozzájárulnak az egyén narratív identitásának alakulásához (Fivush és mtsai, 2011). Egy emlék tehát akkor tekinthető önéletrajzinak, ha gazdag epizodikus részleteket tartalmaz egy személyes élményről, amely konkrét időhöz és helyhez kötött zajlott (Bauer és Fivush, 2010; Cook és mtsai, 2023). Az önéletrajzi emlékezet azonban nem önállóan, hanem társas interakcióba ágyazva jön létre: az a mód, ahogyan a szülők gyermekükkel folytatott beszélgetéseik során felépítik a közös múltbeli élményekről szóló narratívákat, megalapozza azt, hogy a gyermekek hogyan emlékeznek és értik meg személyes múltjukat (Nelson és Fivush, 2004).

Az óvodás gyerekeket vizsgáló kutatások az önéletrajzi emlékezet két aspektusára fókuszálnak: a kidolgozottságra és a specifikusságra. A *kidolgozottság* azt jelenti, hogy a gyermek mennyire képes a közös felidézés során személyes, egyedi emlékeket előhívni, ezzel kapcsolatban mennyi információt, részletet oszt meg. A *specifikusság* arra vonatkozik, hogy a gyermek önállóan milyen információkat tud előhívni egy adott időben történt személyes emlékekkel kapcsolatban (Nelson és Fivush, 2004; Nuttall és mtsai, 2014). 3–5 éves korukra az óvodás gyermekek már számos részlettel ki tudják egészíteni a közösen felidézett történetet, a párbeszéd minősége azonban még erősen a szülői részvételen múlik (Fivush, 2007; Pohárnok és mtsai, 2017). Kutatások eredményei szerint minél magasabb volt a szülő elaborativitása, a gyerekek annál több személyes információt voltak képesek felidézni és elmondani a tárgyalt eseménnyel kapcsolatban a felnőttekkel közös történetalkotás közben (Farrant és Reese, 2000; Leichtman és mtsai, 2000; Wang, 2007). Ez az összefüggés inkább a közös (*kidolgozottság komponens*) felidézés kapcsán mutatkozott meg, nem az önálló visszaemlékezésben (*specifikusság komponens*), utóbival kapcsolatban ellentmondásos összefüggéseket találtak (vagy éppen nem találtak) a kutatók

(Valentino és mtsai, 2018; Wu és Jobson, 2022). Egy további érdekes eredmény a szülői elaborativitáskódolás korábban már említett eltérő megközelítéseivel kapcsolatban jelent meg. Leyva és munkatársai (2020) a gyakorisági alapú és skálaalapú elaborativitáskódolást egyszerre alkalmazva azt találták, hogy a gyakorisági alapú kódolás erősebb és stabilabb összefüggést mutatott mind a gyermek önéletrajzi emlékekre vonatkozó teljesítményével, mind az érzelemfelismerési és -szabályozási képességekkel. Az eredmény azzal magyarázható, hogy a gyakorisági alapú kódolásban minden erőfeszítést értékelnek a szülő részéről, ami új információt hoz a beszélgetésbe. Ezzel szemben a skálaalapú kódolás esetében más szülő-gyermek párbeszéd komponens is beemelnek az elaborativitás minősítésébe (pl. szülői értékelés, ismétlés). Összességében azonban elmondható, hogy a szülő azáltal, hogy segít felidézni, strukturálni és jelentést adni a gyermek múltbeli személyes tapasztalatainak, az önéletrajzi emlékezet fejlődését segíti. Fivush és munkatársai (2011) szerint ezek az autobiografikus emlékek „narratív formát” öltenek, amikor a gyermek elmeséli őket. Ezek a narratív formák kultúrába ágyazottak (pl. hogy hogyan kell elmesélni egy történetet), így amikor a szülő a történet narratív struktúrájának felépítését segíti a kérdéseivel vagy javításaival, akkor a narratív struktúra internalizációját is támogatja. Emellett szólnak Reese és munkacsoportja longitudinális vizsgálatának (2020) eredményei, amelyek többek között azt találták, hogy az óvodáskorban mért magasabb anyai elaborativitás a 11 és 15 évesen önállóan alkotott élettörténeti epizódok magasabb kontextuális és tematikus koherenciáját jelezte előre.

A korai életévekben a szülők által irányított, közösen létrehozott történetek a múlt eseményeiről olyan narratív (re)konstrukciók, amelyek megalapozzák a gyermekek kibontakozó önéletrajzi emlékezetét, valamint annak kapcsolatát a formálódó szelf/konceptcióval (Fivush és mtsai, 2011). Fivush és Nelson (2006) szerint mindaddig, amíg a gyermekek nem kezdenek másokkal beszélgetni saját múltbeli tapasztalataikról, illetve mások korábbi élményeiről a gyermekkel kapcsolatban, addig nem képesek önmagukat a múltban létező személyként reprezentálni, és nem tudják magukat lehetséges jövőbeli helyzetekben sem elképzelni. A kutatók szerint a szülők által irányított emlékezés a gyermekkel történt múltbeli eseményekről strukturálja a gyermek számára saját és mások múltjának megértését, és lehetővé teszi egy időben kiterjedt szelf- és másik reprezentáció kialakítását. Emellett a szelf mint érzelmi és intencionális mintázatokkal leírható ágens szerveződéséhez is hozzájárul, amikor a szülő és gyermeke a beszélgetés során mentális állapotokra, valamint azok okaira és következményeire utalnak (Pohárnok és mtsai, 2017). Ezt támasztja alá Wang és munkatársai (2010) empirikus vizsgálatának eredménye, amely szerint azok a gyermekek definiálták magukat elsősorban vonások és értékelő dimenziók mentén, akiknél – különösen a negatív események megvitatásakor – előtérbe kerülnek a gyermek mentális állapotai, és a résztvevők kitértek az átélt érzelmek okainak és következményeinek megvitatására. Reese és munkatársai a „szelf” közös emlékezésben való formálódása kapcsán (2007) továbbá azt is találták, hogy a negatív eseményekhez fűződő magyarázatok a gyerekek önértékelésével is pozitívan függtek össze. Feltehető, hogy a gyerekek negatív érzelmeiről való nyílt kommunikáció hozzájárul ahhoz, hogy tisztábban lássák az erősségeiket és gyengeségeiket, realisabb és pozitívabb énképpel rendelkezzenek. Ugyanakkor az ok-okozati összefüggéseket megvizsgálva elképzelhető, hogy egy eleve magasabb önértékelésű gyermekkel a szülő szívesebben kezdeményezi a negatív érzelmek részletesebb megvitatását, talán mert a szülő kevésbé észleli ezt kockázatosnak a gyermek számára (Pohárnok és mtsai, 2017). Goodvin és Romdal (2013) kutatásukban gyermekekkel történt negatív események felidézése kapcsán vizsgálták a szülő-gyermek párbeszéd és a gyermek énképe, valamint megküzdési stratégiái közti

összefüggéseket. Eredményeik szerint, ahol a beszélgetések során az anyák magasabb szenzitivitással strukturálták a történetet, elismerték a gyermek érzelmeit, és megküzdési stratégiákat neveztek vagy tárgyaltak meg közösen, azok a gyerekek pozitívabb énkoncepcióval, valamint adaptívabb megküzdési módokkal rendelkeztek.

Szülő-gyerek párbeszédok és társas-érzelmi, valamint társas-kognitív fejlődés

A nyelvi és emlékezeti, valamint az önéletrajzi emlékezet és szelf fejlődése mellett a társas-érzelmi és társas-kognitív készségek alakulásában is kitüntetett szerepet töltenek be a szülő-gyerek párbeszédok. A *társas-érzelmi készségeket* tekintve a gyermek érzelemfelismerési és érzelemszabályozási képességeit fejleszthetik azok a szülő-gyerek párbeszédok, ahol egy gyermekkel történt múltbeli eseményt közösen idéz fel a páros. Több kutatás eredménye szerint azoknál a gyermekeknél, ahol az anyák elaboratívabbak voltak a közös felidézés során, a gyermekek több érzelemre utaló szót használtak, és az érzelemfelismerési képességeik is jobbnak bizonyultak (Bergen és mtsai, 2009; Fivush és Wang, 2005; Wang, 2001; Wang és Fivush, 2005). Ezekben a beszélgetésekben a szülők amellet, hogy megnevezik az egyes érzelmeket, magyarázatokat is társítanak hozzájuk például az érzelmek keletkezéséről, okairól, kapcsolatban betöltött szerepükről (Laible és Panfile, 2009). Ezek alapján nem meglepő, hogy a magas szülői elaborativitás a gyermek érzelemszabályozási képességeivel is pozitív összefüggést mutat, különös tekintettel a negatív érzelmek szabályozására, az agresszív viselkedés gátlására és adekvát válaszadásra kihívásokkal teli társas helyzetekben (Leyva és mtsai, 2014).

Ami a párbeszédok tartalmát illeti, Fivush és Salmon (2023) kutatásukban kiemelik, hogy a negatív életesemények megbeszélése kulcsfontosságú lehet az érzelmi szocializáció szempontjából, mivel ezek különösen gazdag tanulási környezetként szolgálnak a nehéz érzelmekkel kapcsolatban. Laible (2011, 2013) kutatási eredményei alapján a negatív személyes események megvitatása jobban segíti az érzelmek megértését és szabályozását a gyermek számára az adott pillanatban és hosszabb távon is, mint a pozitív élményekről való beszélgetés.

A *társas-kognitív készségeket* tekintve az emlékező párbeszédokban már maga a visszaemlékezés-jelleg is segítheti a fejlődés ezen aspektusát (Waters és mtsai, 2019). Amikor a párbeszédok során múltbeli események felidézése történik, a szülők segítenek a gyermekeknek megérteni, hogy a felidézett emlék maga is egy reprezentáció. Azokban a pillanatokban pedig, amikor a szülő és a gyermek nem ért egyet egy történéssel kapcsolatban, a gyermek szembesülhet azzal a gondolattal, hogy az emlékek maguk is személyenként eltérőek lehetnek. A szülők továbbá az emlékezés mellett (különösen a negatív tartalmú események kapcsán) igyekeznek azt is bemutatni a gyermek számára, hogy másoknak lehetnek különböző érzései és gondolatai ugyanazzal az eseménnyel kapcsolatban (Reese és Cleveland, 2006). Mikor az adott élmény során megtapasztalt belső állapotokra emlékeznek vissza, akkor a szülő elaborativitásával és szenzitivitásával azt is be tudja mutatni a gyermek számára, hogy ezek a belső állapotok és szubjektív perspektívák hogyan változtak az idő múlásával (pl. mit gondoltak az adott esemény kapcsán akkor, és mit gondolnak most). Ez segít a gyermekeknek a külső és belső valóság, valamint a múlt és a jelen összeegyeztetésében. A beszélgetés módja mellett a tartalom kapcsán azt találták a kutatók, hogy ha több mentális állapotra utaló kifejezést használnak az anyák ezekben a beszélgetésekben, ez segíti a gyermeket mások mentális állapotainak megértésében, és támogathatja a perspektívaváltás és tudatelméleti készségek fejlődését (Reese és Cleveland, 2006; Waters és mtsai, 2019).

Összegezve tehát az, hogy a szülők hogyan beszélgetnek gyermekeikkel a gyermek múltbeli személyes élményeiről, összefügg azzal, hogy a gyermek önéletrajzi emlékezete, nyelvfejlődése, érzelmegértése és -szabályozása hogyan alakul, valamint hogy mások mentális állapotairól miképpen tud gondolkodni. Ezek a készségek a gyermek mindennapi funkcionálása és társas beilleszkedése szempontjából is kulcsfontosságúak, és elemi készségekként szolgálhatják a morális és proszociális viselkedés fejlődésének komplexebb folyamatait. A következő fejezetben azt tekintjük át, hogy a párbeszédetek milyen összefüggést mutatnak a morális fejlődéssel.

A párbeszédetek és a morális fejlődés összefüggései

Morális fejlődés alatt jelen áttekintésben olyan jelenségeknek az alakulását értjük az emlékező párbeszédetekkel összefüggésben, mint a morális érzékenység (Thompson és Winer, 2014) és morális szelf (Kochanska, 2002b). Ezek megnyilvánulhatnak a lelkiismeret és olyan szelfhez kapcsolódó érzelmek megjelenésében, mint a büszkeség vagy bűntudat, és alapul szolgálhatnak az óvodáskori morális viselkedések melletti elköteleződésben.

A moralitás fejlődésének meghatározására számos elmélet született korábban, melyek hol a gyermeket, hol környezetét, hol pedig a kettőt együttesen helyezik a moralitás alakulásának középpontjába óvodáskorban. Az *innátista* megközelítések szerint a gyermekek már veleszületetten is rendelkeznek moralitással, ami evolúciós adaptációnak tekinthető, és a fejlődés előrehaladtával bontakozik ki (Bloom, 2012; Cosmides és mtsai, 2018). Az *internalizációs* megközelítések szerint a gyermek a közvetlen társas környezetből (leginkább szüleitől) teszi belsővé a morális értékeket (Kochanska, 2002a; Kochanska és mtsai, 2019). Az *interakcionista* megközelítés szerint a morális értékek elsajátítása a szülő iránymutatásával és a gyermek aktív részvételével együttesen alakul. E szerint a megközelítés szerint a gyermek és a környezete nem elkülöníthető egymástól (Dahl, 2019). A szülő-gyerek párbeszédetek és a moralitás fejlődése közti összefüggések vizsgálata ez utóbbi megközelítést fogadja el kiindulópontként.

Az internalizációs és interakcionista nézőpont a kapcsolati kontextust emeli ki a korai morális érzékenység (*moral sensibility*) alakulásában, mely szocioemocionális és szociokognitív folyamatok működtetését egyaránt igényli: például hogy a kisgyermekek hogyan tudnak bizonyos érzelmeket kezelni egy morális vagy amorális cselekedet kapcsán, vagy hogy hogyan képesek magukról gondolkodni mások viszonylatában (Thompson és Winer, 2014). Kochanska (2002a; Kochanska és Aksan, 2006) szerint a korai morális érzékenység és lelkiismeret a szülő és a gyermek közötti kölcsönösen érzékeny kapcsolatban kezd alakulni. Ebben az értelmezési keretben a gyermeket a szülő melegsége, szenzitivitása és gondoskodása motiválja arra, hogy konstruktívan reagáljon a szülő kezdeményezéseire, elfogadja a szülői értékeket, amely például magában foglalja a gyermek együttműködését a szülő kéréseivel. Ez a megközelítés a kölcsönösséget, válaszkészséget és melegséget emeli ki a szülő-gyerek kapcsolatban, ami alapot ad a morális fejlődéshez, szemben más elméletekkel, ahol a szülői autoritás, a szeretet elvesztésétől való félelem, vagy akár a meggyőzős vezérli a gyermekek morális cselekedeteit (Thompson és Winer, 2014).

Egyfelől tehát a korai morális fejlődés szempontjából a legoptimálisabb egy biztonságos, kölcsönösen válaszkész kapcsolat a szülő és a gyermek között (*pszichológiai biztonságos bázis*), ahol a gyermek megtapasztalhatja, hogy az ő morális vagy éppen amorális viselkedéseit és érzéseit hogyan érti meg és kezeli a szülő, illetve hogyan segíti őt a nehézségekkel vagy bizonytalanságokkal kapcsolatban a közösen alkotott elvek és szabályok mentén. A kötődési

személyekkel való szoros kapcsolatok egyfajta természetes „laboratóriumként” szolgálhatnak a gyermek számára, ahol érzelmekről, erkölcsről és emberi kapcsolatokról tanulhat (Thompson, 2006b). Ezek a folyamatok óvodáskorban sokszor verbális formát öltenek, és a mindennapi szülő-gyerek kommunikáción keresztül zajlanak. A párbeszéd során, amikor a gyermek morálisan elfogadható cselekedetet hajt végre, ezeket a tetteket általában a szülők megerősítik szóbeli dicsérettel. Amikor viszont a gyermek valamilyen amorális dolgot cselekszik, a szülők igyekeznek rávilágítani ezek negatív aspektusaira, ezt azonban úgy teszik, hogy közben nyugtatják is a gyermeket, oldják a helyzettel kapcsolatos negatív érzéseit, és biztosítják a kapcsolat helyreállíthatóságáról (Leyva és mtsai, 2014; Recchia és mtsai, 2013). Így tud alakulni az úgynevezett *morális szelf*, amely tartalmazza a gyermek által internalizált szabályokat, és tereli őt a morálisan helyes viselkedések felé (Kochanska, 2002b; Kochanska és mtsai, 2010).

Másfelől kérdés lehet, hogy ha ezek a beszélgetések alakítják a gyermek morális viselkedéséhez hozzájáruló társas-érzelmi és társas-kognitív készségeit, és formálják a morális szelfjét, akkor hatásuk hogyan érhető tetten a gyermek viselkedésében. *Morális viselkedéseknek* nevezzük azokat a cselekedeteket, amikor az egyén önszántából köteleződik el egy szabály vagy norma betartása mellett anélkül, hogy a norma vagy szabály betartásáért jutalmat kapna, vagy a megszegésért büntetésben részesülne (Paulus, 2018). A definícióból látható, hogy óvodáskorban ezek még erősen formálódó viselkedések, amelyekhez gyakran társulnak megerősítések. Olyan konkrét cselekedeteket tartalmazhatnak a morális viselkedések ebben az időszakban, mint a szabályok betartása, kérésnek való engedelmesség, együttműködés, proszociális viselkedés és szociális problémamegoldás. Ugyanakkor az alakuló morális fejlődés nem csak ezeken a konkrét viselkedéseken keresztül érhető tetten, hanem például a gyermek általános alkalmazkodási képességeinek (vagy éppen annak hiányának) felmérésével is vizsgálható (Essler és Paulus, 2022; Paulus, 2020). Ezek alapján a következőkben olyan kutatásokat összegzünk, amelyek az emlékező párbeszéd és a morális viselkedések kapcsolatát térképezték fel óvodáskorban.

Laible (2004) hosszmetzeti elrendezésben vizsgálta, hogy a 30 hónaposan a gyermek múltbeli viselkedéséről folytatott szülő-gyerek párbeszédnek milyen hatása van 36 hónapos korban olyan morális viselkedésekre, mint a szabályok internalizációja. Ezt viselkedésesen (ellenállás a kísértésnek teszt) és szülőkérdőívvel (a kérdések a gyermek belsővé tett szabályozására [*internalized self-conduct*] és a mások rosszcselekedete iránti érdeklődésre [*concern over others' wrongdoing*] kérdeztek rá) is felmérték. Eredményeik alapján, ahol a szülő-gyerek párbeszéd a gyermek múltbeli negatív cselekedetéről (*misbehavior*) magasan elaboráltak voltak, és sok érzelmet tartalmaztak, ott a gyermek internalizációs képességei jobbnak bizonyultak, és a gyerekek nagyobb figyelmet mutattak mások szabályszegő viselkedésével kapcsolatban. Az érzelmekről való elaborált beszélgetés a gyermek amorális viselkedéséről folytatott párbeszéd során ráébresztheti a gyermeket cselekedetei érzelmi és interperszonális következményeire (pl. hogy ezzel megbánt másokat). Ezek a beszélgetések olyan érzelmeket és mentális folyamatokat is működésbe hozhatnak, mint a büntudat vagy az empátia, amelyek szintén segítik az internalizációs folyamatokat és az erkölcsi szabályozás alakulását. Ez a vizsgálat megerősíti a kutató korábbi eredményeit (Laible és Thompson, 2000), amelyek szerint az érzelmi tartalmú beszélgetések összefüggésbe hozhatók a korai lelkiismeret fejlődésével: ebben az esetben a szülő kérésével való együttműködést vizsgálták játékok elpakolása közben. Érdekes módon ez utóbbi vizsgálatban az anyák szabályokra és viselkedés következményeire való utalása a beszélgetés során nem mutatott összefüggést a gyermek lelkiismereti fejlődésével, miközben a megosztott pozitív érzelmek és az anya érzelmekre és morális értékelésekre való hivatkozásai kapcsolatot mutattak az együttműködéssel.

Több kutatás vizsgálta a szülő-gyermek párbeszéd és a morális viselkedések közvetett kapcsolatát is. Itt a gyermek értelemmegértési képessége (Drummond és mtsai, 2014), tudatelméleti készsége (Goffin és mtsai, 2020) és az interakcióban lelt öröm és elköteleződés (Kochanska és mtsai, 2005) mutatkozott közvetítőnek.

Összegezve tehát az emlékező szülő-gyermek párbeszédnek direkt és indirekt módon is elősegíthetik a gyermek morális fejlődését. A következő fejezetben a morális viselkedések egy másik aspektusára térünk ki, vagyis hogy a szülő-gyermek párbeszédnek milyen összefüggésbe hozhatók az óvodáskori proszociális viselkedéssel.

Párbeszéd és a proszociális viselkedés kapcsolata

Proszociális viselkedés alatt olyan cselekedeteket értünk, amelyek egy másik személynek kedveznek, és nem járnak a cselekvés végrehajtója számára közvetlen haszonnal (Paulus, 2018). Óvodáskorban ennek a három leggyakoribb megnyilvánulási formája az 1. *instrumentális segítség*, amikor egy olyan cél elérésében kap az adott személy segítséget, amelyet önállóan képtelen lenne elérni, a 2. *megosztás*, amikor valamilyen erőforrás megosztása történik a másik személlyel, vagy az erőforrások szétosztása több személy között, és a 3. *vigasztalás* egy másik személy distresszét vagy negatív érzelmi állapotát igyekszik enyhíteni (Paulus és Moore, 2012). Dunfield és Kuhlmeier (2013) szerint ahhoz, hogy a gyermek elköteleződjön a proszociális viselkedés végrehajtása mellett, a következő háromlépcsős folyamatnak kell végbemennie: 1. Képesnek kell lennie felismerni a társas környezetből azokat a viselkedési vagy szituációs jegeket, amelyek arra utalnak, hogy a másik személy segítségre szorul, és/vagy negatív érzelmi állapotban van. 2. Ki kell választania a megfelelő viselkedést a saját viselkedérepertoárjából, amellyel segíteni tud a másik félnek. 3. Motiválnak kell lennie abban, hogy ezt a viselkedést végrehajtsa. E folyamathoz szorosan kapcsolódhat a gyermek *társas problémamegoldási képessége* is, ahol a gyermeknek egy társas (legtöbb esetben kortárs) konfliktus vagy probléma kapcsán kell egy konstruktív megoldást találnia. Ez a képesség magában foglalja a saját és mások belső állapotainak megértését, megoldásmódok keresését, a következmények előrejelzését és a megfelelő válasz kiválasztását (Carmioli és Schröder, 2019).

A szülő-gyermek párbeszédnek támogatják a proszociális viselkedés megjelenéséig vezető folyamatokat, és közvetlenül magát a proszociális viselkedést is. Korai kutatások szerint, amikor kisgyermekek másokat bántottak, vagy tanúi voltak egy másik ember szenvedésének, akkor leginkább valamilyen reparatív viselkedéssel (pl. bocsánatkérés) és empátiával reagáltak abban az esetben, ha a szülő a gyermek figyelmét az áldozatra irányította, sok érzelmi utalást tett a másik személy szenvedéséről, valamint ha a gyermek tudta, hogy milyen viselkedéssel segíthet az adott helyzetben (Zahn-Waxler és mtsai, 1979 idézi Brownell és mtsai, 2013). Itt tehát a szituációnak és a másik fél állapotának megértését támogatták meg a szülők a gyermek számára. Egy frissebb kutatásban Brownell és munkatársai (2013) szintén találtak kapcsolatot a szülő-gyermek párbeszédben megjelenő érzelmek gyakorisága és a segítő és megosztó viselkedések megjelenése között 18–30 hónapos gyermekek körében. Azon kisgyermekek körében, akiknek szülei gyakrabban kérték őket, hogy nevezzék meg, és magyarázzák el a felmerülő érzelmet, a gyerekek gyakrabban segítettek és osztottak meg. Fontos, hogy itt nem a szülők érzelmeinek kifejezése és érzelmi címkézése került elemzésre, hanem az, hogy ők hogyan segítik gyermekeiket az érzelmek megnevezésében és kibontásában. Eszerint különösen jelentős az érzelmekről és belső állapotokról való kommunikáció a proszociális viselkedések megjelenése szempontjából. Ezek a

beszélgetések arra hangolják a gyermeket, hogy saját és mások érzelmeit, szükségleteit és vágyait tudatosítsa és megértse (Brownell és mtsai, 2013).

Egy másik, kulturális összehasonlítást végző kutatásban (Carmiol és Schröder, 2019) azonban váratlan eredményeket találtak az érzelmi tartalmú párbeszéddek és az óvodás gyerekek társas problémamegoldó viselkedése között (hogy óvodai konfliktusokat a társakkal a gyerekek hogyan oldanának meg). Itt a német mintán egyáltalán nem mutatkozott kapcsolat a két változó között, a Costa Rica-i mintán pedig negatív irányú kapcsolatot találtak, vagyis minél többet beszélt a szülő-gyerekek páros érzelmeiről, annál rosszabbul teljesítettek a gyerekek a problémamegoldó feladatban. A kutatók itt felhívják a figyelmet arra, hogy egy hosszsmetszeti elrendezés pontosabb képet adhat az összefüggésekről.

Ilyen hosszsmetszeti kutatást (Leyva és mtsai, 2014) végeztek 3–5 éves chilei gyerekekkel, ahol egy tanév elején és végén mérték fel többek között a társas problémamegoldási és proszociális készségeiket, valamint ezek összefüggéseit a gyerek múltbeli viselkedéséről folytatott szülő-gyerekek párbeszéddekkel. A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy az, hogy a szülők hogyan kezelik az érzelmeiket, különösen hogy hogyan oldják fel a negatív érzelmeiket a történetmesélés során, összefüggést mutat az óvodáskorú gyermekek szociális problémamegoldó képességeivel. Vagyis ezek a gyermekek jobban tudták szabályozni saját negatív érzelmeiket, kevésbé mutattak agresszív viselkedést, és szociálisan kompetens módon reagáltak nehéz társas helyzetekben (pl. egy konfliktusban). A proszociális viselkedést tekintve a kutatók nem találtak összefüggést sem az érzelmi tartalommal, sem a szülői elaborativitással. Itt a szerzők kiemelik, hogy érdemes lehet a szülők magyarázatait is bevonni a párbeszéddek elemzési kategóriái közé, valamint hogy a proszociális viselkedés kérdőíves vizsgálata helyett (mely kérdőívet az óvodapedagógus töltötte ki) érdemes lehet más módszert alkalmazni ennek felmérésére (Leyva és mtsai, 2014).

Winer és Thompson (2011) kutatása tartalmazott módszertani újítást a szülő-gyerekek párbeszéddek és a proszociális viselkedés összefüggéseinek vizsgálata kapcsán. Itt ugyanis nem egyszerűen arra kérték a párost, hogy emlékezzenek vissza közösen egy múltbeli pozitív és negatív eseményre, hanem hogy kifejezetten olyan történetet idézzenek fel, amikor a gyermek segített valakinek, vagy kedves volt, illetve amikor elszalasztotta a segítségnyújtást. A párbeszéd minősége kapcsán vizsgálták a szülői elaborativitást és az érzelmeik validálását, tartalmilag pedig olyan elemeket, mint az érzelmeik, illetve morális érzelmeik, belső állapotok, morális értékelések (pl. *Ez kedves dolog volt.*), következmények és szabályokhoz kapcsolódó indoklások (pl. *Ez volt a szabály.*). A proszociális viselkedést a segítés, megosztás és empátia mérésével különböző kísérleti helyzetekben vizsgálták. Az alábbiakban egy párbeszédpélda olvasható a segítő viselkedés megbeszélésére a kutatásból.

Anya: Tudod mit? Ma reggel, amikor elvittelek az iskolába, elmondanék neked valamit, amit láttam... Mindenki készülődött, hogy kimenjen, én pedig odanéztem, és mit csináltál ma Codyval? Emlékszel, mit csináltál ma reggel?

Gyerek: Segítettem neki.

Anya: És hogyan segítettél neki?

Gyerek: Megnéztük a térképet.

Anya: Megnéztétek a térképet? Volt más is, amit Codyért tettél?

Gyerek: Segítettem neki a puzzle-lal.

Anya: Mi történt a kabátjával ma reggel? Mit tettél, hogy segíts neki a kabátjával?

Gyerek: Ráadtam, de ő Ms. Caitlint akarta.

Anya: Hát, vicces, hogy ezt mondd, mert én azt láttam, hogy segítettél neki becipzárzni a kabátját. Láttam, hogy felhúzd a kabátját, igaz? Szerintem ez nagy segítség volt Ms. Caitlinnek. Mert tudod, Ms. Caitlin nem tud mindent egyedül megcsinálni. És mivel te az egyik legnagyobb gyerek vagy a csoportban, így tudsz segíteni. Szóval tetszett, hogy segítettél neki. Csak meg akartam köszönni, hogy ilyen jó segítő vagy.

A tartalmat illetően azt találták a kutatók, hogy az anyák a beszélgetések különböző elemeit hangsúlyozták ki, és erősítettek meg a témától függően (vagyis hogy segítsérről vagy annak elmulasztásáról beszéltek). A segítő beszélgetésekben az anyák leggyakrabban pozitív morális értékeléseket („Ez nagyon kedves volt tőled.”), szükségleteket és vágyakat („Ő tényleg nem tudta volna egyedül befejezni.”), pozitív morális érzelmeket („Annyira büszke voltam rád!”), pozitív érzelmeket („Sissy boldog volt, amikor együtt rendet csináltatok.”), valamint a segítségnyújtás pozitív következményeit („Azért tudtunk elmenni a parkba, mert te megcsináltad ezt.”) emelték ki. Az elmulasztott segítsérről való beszélgetésekben pedig a negatív morális értékelés („Akkor nem voltál túl kedves”), negatív érzelmek („Laura szomorú volt, hogy mindent egyedül kellett cipelnie”), szükségletek és vágyak („Nagyon szükségem volt segítségre, mert tele volt a kezem”), valamint pozitív morális értékelések („Nagyszerű lett volna, ha megosztottad volna”) jelentek meg a leggyakrabban. Az anyák továbbá elaboratívabbnak és érthetőbbnek bizonyultak a segítő beszélgetésekben, és a gyermek érzelmeinek validációja is gyakoribb volt.

Eredményeik alapján a kétfajta párbeszéd eltérően hatott a proszociális viselkedés megjelenésére. A segítség elmulasztásáról szóló párbeszédnek erősebb prediktornak bizonyultak a proszociális viselkedés megjelenése szempontjából. Ezekben a beszélgetésekben a legkiemelkedőbb jellemzők a pozitív morális értékelések és az érzelmi tartalmak voltak, míg a szabályokra való hivatkozásnak nem volt hatása a proszociális viselkedés megjelenésére. Bár a párbeszéd minőségéhez kapcsolódó jellemzők nem bizonyultak erős prediktornak, azok a gyerekek mutattak több proszociális viselkedést, ahol az anyák többet validálták a gyermekek érzelmeit és megfigyeléseit. Amikor 18 hónappal később újravizsgálták a szülő-gyermek párosokat, a kutatók azt találták, hogy ismét a beszélgetések érzelmi elemei voltak a leginkább meghatározóak a gyerekek proszociális viselkedésének előrejelzésében (Winer és Thompson, 2011).

A kutatás ismét rámutat arra, hogy a negatív érzelmeket érintő események megvitatása a szülő-gyermek párbeszédekben kiemelt jelentőséggel bírhat. Ezekben a beszélgetésekben nem a szülő direkt szabálytanítása/-átadása vagy a negatív esemény következményeinek bemutatása bír kitüntetett szereppel, hanem az, hogy milyen részletességgel tudják ezt a negatív eseményt közösen felidézni, a szülő mennyire képes elaborálni az adott helyzetről szóló történetet, és eközben érzelmek, belső állapotok minél szélesebb skáláját megnevezni, és beszélni ezeknek az állapotoknak a keletkezéséről, változásáról.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szélesebb körű kutatási eredményeket megvizsgálva a szülő-gyermek párbeszéd és proszociális viselkedés vizsgálata kapcsán sokszor ellentmondó eredmények születnek. Az eltérő eredmények visszavezethetők módszertani kérdésekre. A vizsgálatokból az látszik, hogy egyfelől nem mindegy, milyen jellemzőjét ragadjuk meg a szülő-gyermek párbeszédnek, másfelől az sem mindegy, hogy a proszociális viselkedés vizsgálatára milyen mérőeszközt alkalmazunk. További kérdés lehet, hogy kereszt-vagy hosszmetzeti elrendezésben vizsgáljuk ezeket az összefüggéseket. Érdemes lehet megfontolni azt is, hogy a szülő-gyermek párbeszéd jellemzői nem közvetlenül járulnak hozzá a proszociális viselkedéshez, hanem valamilyen közvetítő mechanizmuson (pl. érzelmi megértés, empátia, perspektíva felvétel) keresztül. Ugyanakkor a kutatások abban egyetértenek, hogy az óvodáskor kiemelten fontos időszak a proszociális

motiváció és a morális szelf fejlődése szempontjából (Thompson és Newton, 2010). Mivel a kisgyermekek ebben a korban fejlesztik önmagukról és másokról mint morális szereplőkről alkotott elképzeléseiket, a szülők hozzájárulása ezekhez a folyamatokhoz kiemelkedő lehet a proszociális viselkedés hosszú távú alakulásában (Thompson és Winer, 2014).

ÖSSZEZÉS ÉS KITEKINTÉS

Jelen áttekintés célja az volt, hogy feltérképezze, milyen összefüggések találhatók a gyermek múltbeli cselekedeteiről szóló emlékező szülő-gyerek párbeszédek és különböző társas-érzelmi, társas-kognitív és morális készségek között. Mindent összevetve a felsorolt elméletek és empirikus kutatások alapján elmondható, hogy az emlékező beszélgetések kitüntetett szerepet töltenek be az egyéni készségek fejlődésének alakulásában. A biztonságos kapcsolatban létrejövő párbeszédek jó terepül szolgálhatnak a legkülönbözőbb tartalmak megvitatásához, melyek nemcsak a gyermek nyelvi és emlékezeti fejlődését támogatják, hanem kulcsszerepet játszanak az érzelmszabályozás és proszociális viselkedés alakulásában is. Ezeknek a párbeszédnek olyan minőségi jellemzői, mint a szülő elaborativitása, érthetősége és érzelmi feloldása, valamint a tartalmi jellemzők közül az érzelmekről való beszélgetés és szülő általi morális megerősítések olyan kommunikációs eszközök, melyek elősegíthetik az érzelmi megértést, a szabályok internalizálását, és a proszociális viselkedések felé terelhetik a gyermeket. A kutatási eredmények alapján különösen nagy jelentőséggel bírnak a gyermek negatív élményeiről vagy amorális viselkedéséről szóló párbeszédek, melyek során a gyermek nemcsak saját cselekedeteit, hanem azok magára és a másokra vonatkozó érzelmi és társas következményeit is jobban megértheti. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy a párbeszédek elemzési módszere kihat arra, hogy a párbeszéd és a fejlődési jelenség közti kapcsolat igazolható-e.

Így a kutatási terület legfőbb kihívása, hogy mind a szülő-gyerek párbeszéd, mind az óvodáskori proszociális viselkedés vizsgálatára alkalmazható operacionalizálási lehetőségek, módszerek és elemzési szempontok sokfélék, az ezekben való eligazodás és egy egységes kutatási konklúzió kialakítása nehéz lehet. Emellett ezeknek a jelenségeknek a tudományos vizsgálata idő- és energiaigényes folyamat, amely hosszú távú elköteleződést kíván meg a kutatók részéről.

A jövőbeli kutatási irányok szempontjából ugyanakkor az eddigi eredmények alapján különösen ígéretes irányt jelentenek a gyermek negatív élményeiről, szabályszegéseiről vagy társas konfliktusairól szóló emlékező párbeszédek. Jelenleg kevés empirikus adat áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy ezekben a beszélgetésekben pontosan mely tartalmi elemek (pl. érzelmek megnevezése, ok-következmény kapcsolatok feltárása, morális értékelések) járulnak hozzá leg erősebben a proszociális viselkedés későbbi megjelenéséhez. Így a jövőben fontos kérdés lehet, hogy a beszélgetések érzelmi, kognitív és morális komponensei milyen módon és milyen időbeli lefutással kapcsolódnak a gyermek viselkedésének alakulásához.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Orbán Rebeka az NKFI OTKA FK-146604 számú pályázati támogatásával készítette el a tanulmányt.

IRODALOM

- Bauer, P. J., & Fivush, R. (2010). Context and consequences of autobiographical memory development. *Cognitive Development*, 25(4), 303–308. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2010.08.001>
- Bergen, P. V., Salmon, K., Dadds, M. R., & Allen, J. (2009). The effects of mother training in emotion-rich, elaborative reminiscing on children's shared recall and emotion knowledge. *Journal of Cognition and Development*, 10(3), 162–187. <https://doi.org/10.1080/15248370903155825>
- Bloom, P. (2012). Moral nativism and moral psychology. In M. Mikulincer, & P. R. Shaver (Eds.), *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil* (pp. 71–89). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13091-004>
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss. Attachment* (Vol. 1). Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. Routledge.
- Brownell, C. A., Svetlova, M., Anderson, R., Nichols, S. R., & Drummond, J. (2013). Socialization of early prosocial behavior: Parents' talk about emotions is associated with sharing and helping in toddlers. *Infancy*, 18(1), 91–119. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7078.2012.00125.x>
- Bruner, J. S. (1975). The ontogenesis of speech acts. *Journal of Child Language*, 2, 1–40.
- Carmiol, A. M., & Schröder, L. (2019). Emotion talk during mother–child reminiscing and book sharing and children's socioemotional competence: Evidence from Costa Rica and Germany. *Culture and Brain*, 7(2), 126–147. <https://doi.org/10.1007/s40167-019-00078-x>
- Cleveland, E. S., & Reese, E. (2005). Maternal structure and autonomy support in conversations about the past: Contributions to children's autobiographical memory. *Developmental Psychology*, 41(2), 376. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.2.376>
- Cook, O. K., Coffman, J. L., & Ornstein, P. A. (2023). The development of children's autobiographical and deliberate memory through mother–child reminiscing. *Journal of Cognition and Development*, 24(5), 704–719. <https://doi.org/10.1080/15248372.2023.2225620>
- Cosmides, L., Guzmán, R. A., & Tooby, J. (2018). *The evolution of moral cognition*. Routledge.
- Dahl, A. (2019). The science of early moral development: On defining, constructing, and studying morality from birth. *Advances in child development and behavior*, 56, 1–35. <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2018.11.001>
- Drummond, J., Paul, E. F., Waugh, W. E., Hammond, S. I., & Brownell, C. A. (2014). Here, there and everywhere: Emotion and mental state talk in different social contexts predicts empathic helping in toddlers. *Frontiers in Psychology*, 5, 361. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00361>
- Dunfield, K., & Kuhlmeier, V. A. (2013). Classifying prosocial behavior: Children's responses to instrumental need, emotional distress, and material desire. *Child Development*, 84(5), 1766–1776. <https://doi.org/10.1111/cdev.12075>
- Essler, S., & Paulus, M. (2022). Caregivers' everyday moral reasoning predicts young children's aggressive, prosocial, and moral development: Evidence from ambulatory assessment. *Infancy*, 27(6), 1068–1090. <https://doi.org/10.1111/inf.12493>
- Farrant, K., & Reese, E. (2000). Maternal style and children's participation in reminiscing: Stepping stones in children's autobiographical memory development. *Journal of Cognition and Development*, 1(2), 193–225. <https://doi.org/10.1207/S15327647JCD010203>
- Fivush, R. (1994). Constructing narrative, emotion, and self in parent-child conversations about the past. In U. Neisser, & R. Fivush (Eds.), *The remembering self: Construction and accuracy in the self-narrative*, pp. 136–157.
- Fivush, R. (2007). Maternal reminiscing style and children's developing understanding of self and emotion. *Clinical Social Work Journal*, 35, 37–46. <https://doi.org/10.1007/s10615-006-0065-1>

- Fivush, R., Habermas, T., Waters, T. E., & Zaman, W. (2011). The making of autobiographical memory: Intersections of culture, narratives and identity. *International Journal of Psychology*, 46(5), 321–345. <https://doi.org/10.1080/00207594.2011.596541>
- Fivush, R., Haden, C. A., & Reese, E. (2006). Elaborating on elaborations: Role of maternal reminiscing style in cognitive and socioemotional development. *Child Development*, 77(6), 1568–1588.
- Fivush, R., & Salmon, K. (2023). Maternal reminiscing as critical to emotion socialization. *Mental Health & Prevention*, 30, 200281. <https://doi.org/10.1016/j.mhp.2023.200281>
- Fivush, R., & Wang, Q. (2005). Emotion talk in mother-child conversations of the shared past: The effects of culture, gender, and event valence. *Journal of Cognition and Development*, 6(4), 489–506. https://doi.org/10.1207/s15327647jcd0604_3
- Fivush, R. (2014). Emotional content of parent-child conversations about the past. In Nelson (Ed.), *Memory and affect in development*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315806846>
- Gini, M., Oppenheim, D., & Sagi-Schwartz, A. (2007). Negotiation styles in mother-child narrative co-construction in middle childhood: Associations with early attachment. *International Journal of Behavioral Development*, 31(2), 149–160. <https://doi.org/10.1177/0165025407074626>
- Goffin, K. C. (2020). Children's theory of mind as a mechanism linking parents' mind-mindedness in infancy with children's conscience. *Journal of Experimental Child Psychology*, (193), 104784. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2019.104784>
- Goodvin, R., & Romdall, L. (2013). Associations of mother-child reminiscing about negative past events, coping, and self-concept in early childhood. *Infant and Child Development*, 22(4), 383–400. <https://doi.org/10.1002/icd.1797>
- Haden, C. A., & Ornstein, P. A. (2009). Research on talking about the past: The past, present, and future. *Journal of Cognition and Development*, 10, 135–142. <https://doi.org/10.1080/15248370903155718>
- Hudson, Judith (2006). The development of future time concepts through mother-child conversation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52(1) 0–95.
- Kelly, K. R., Ocular, G., Zamudio, J., & Plascencia, J. (2022). “But what about the beginning?” Young children's independent narrative structure and how mothers promote chronological coherence during narrative conversations. *Narrative Inquiry*, 32(2), 424–451. <https://doi.org/10.1075/ni.19082.kel>
- Kochanska, G. (2002a). Mutually responsive orientation between mothers and their young children: A context for the early development of conscience. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 191–195. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00198>
- Kochanska, G. (2002b). Committed compliance, moral self, and internalization: A mediational model. *Developmental Psychology*, 38, 339–351. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.3.339>
- Kochanska, G., & Aksan, N. (2006). Children's conscience and self-regulation. *Journal of Personality*, 74(6), 1587–1617. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2006.00421.x>
- Kochanska, G., Forman, D. R., Aksan, N., & Dunbar, S. B. (2005). Pathways to conscience: Early mother-child mutually responsive orientation and children's moral emotion, conduct, and cognition. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(1), 19–34. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00348.x>
- Kochanska, G., Koenig, J. L., Barry, R. A., Kim, S., & Yoon, J. E. (2010). Children's conscience during toddler and preschool years, moral self, and a competent, adaptive developmental trajectory. *Developmental Psychology*, 46(5), 1320–1332. <https://doi.org/10.1037/a0020381>
- Kochanska, G., Boldt, L. J., & Goffin, K. C. (2019). Early relational experience: A foundation for the unfolding dynamics of parent-child socialization. *Child development perspectives*, 13(1) 41–47. <https://doi.org/10.1111/cdep.12308>

- Kristen, S., Sodian, B., Thoermer, C., & Perst, H. (2011). Infants' joint attention skills predict toddlers' emerging mental state language. *Developmental Psychology*, 47(5), 1207–1219. <https://doi.org/10.1037/a0024808>
- Laible, D. (2004). Mother-child discourse in two contexts: Links with child temperament, attachment security, and socioemotional competence. *Developmental Psychology*, 40(6), 979–992. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.6.979>
- Laible, D. (2011). Does it matter if preschool children and mothers discuss positive vs. negative events during reminiscing? Links with mother-reported attachment, family emotional climate, and socioemotional development. *Social Development*, 20(2), 394–411. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2010.00584.x>
- Laible, D., & Panfile, T. (2009). Mother-child reminiscing in the context of secure attachment relationships: Lessons in understanding and coping with negative emotion. In J. Quas, & R. Fivush (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive, and social considerations*. Oxford series in affective science (pp. 166–195). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195326932.003.0007>
- Laible, D., Panfile, T., & Augustine, M. (2013). Constructing emotional and relational understanding: The role of mother-child reminiscing about negatively valenced events. *Social Development*, 22(2), 300–318. <https://doi.org/10.1111/sode.12022>
- Laible, D. J., & Thompson, R. A. (2000). Mother-child discourse, attachment security, shared positive affect, and early conscience development. *Child Development*, 71(5), 1424–1440. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00237>
- Laible, D., & Thompson, R. (2002). Early parent-child conflict: Lessons in emotion, morality, and relationships. *Child Development*, 73, 1187–1203.
- Laible, D., & Thompson, R. (2007). Early socialization: A relationship perspective. In J. Grusec, & P. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 181–207). Guilford Press.
- Leichtman, M. D., Pillemer, D. B., Wang, Q., Koreishi, A., & Han, J. J. (2000). When baby Maisy came to school: Mothers' interview styles and preschoolers' event memories. *Cognitive Development*, 15(1), 99–114. [https://doi.org/10.1016/S0885-2014\(00\)00019-8](https://doi.org/10.1016/S0885-2014(00)00019-8)
- Leyva, D., Berrocal, M., & Nolivós, V. (2014). Spanish-speaking parent-child emotional narratives and children's social skills. *Journal of Cognition and Development*, 15(1), 22–42. <https://doi.org/10.1080/15248372.2012.725188>
- Leyva, D., Reese, E., Laible, D., Schaughency, E., Das, S., & Clifford, A. (2020). Measuring parents' elaborative reminiscing: Differential links of parents' elaboration to children's autobiographical memory and socioemotional skills. *Journal of Cognition and Development*, 21(1), 23–45. <https://doi.org/10.1080/15248372.2019.1668395>
- McDonnell, C. G., Lawson, M., Speidel, R., Fondren, K., & Valentino, K. (2022). The structure of emotion dialogues: Maternal reminiscing factors differentially relate to child language and socio-emotional outcomes. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 50(7), 837–851. <https://doi.org/10.1007/s10802-021-00889-8>
- Nelson, K., & Fivush, R. (2004). The emergence of autobiographical memory: A social cultural developmental theory. *Psychological Review*, 111, 486–511. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.111.2.486>
- Nuttall, A. K., Valentino, K., Comas, M., McNeill, A. T., & Stey, P. C. (2014). Autobiographical memory specificity among preschool-aged children. *Developmental Psychology*, 50(7), 1963. <https://doi.org/10.1037/a0036988>
- Oppenheim, D., & Koren-Karie, N. (2009). Mother-child emotion dialogues: A window into the psychological secure base. In J. A. Quas, & R. Fivush (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive, and social considerations* (pp. 142–165). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195326932.003.0006>

- Patel, S., Segal, A., & Martin-Chang, S. (2021). "I love this story!" examining parent-child interactions during storybook reading. *Early Education and Development*, 32(3), 385–401. <https://doi.org/10.1080/10409289.2020.1755159>
- Paulus, M. (2018). The multidimensional nature of early prosocial behavior: A motivational perspective. *Current Opinion in Psychology*, 20, 111–116. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.09.003>
- Paulus, M. (2020). The developmental emergence of morality: A review of current theoretical perspectives. *Progress in Brain Research*, 254, 205–223. <https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2020.05.006>
- Paulus, M., & Moore, C. (2012). Producing and understanding prosocial actions in early childhood. *Advances in Child Development and Behavior*, 42, 271–305. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-394388-0.00008-3>
- Peterson, C., Morris, G., Baker-Ward, L., & Flynn, S. (2014). Predicting which childhood memories persist: Contributions of memory characteristics. *Developmental Psychology*, 50, 439–448. <https://doi.org/10.1037/a0033221>
- Pohárnok, M. (2014). A szülő-gyerek dialógusok szerepe a szelf-fejlődésben: A narratív kokonstrukcióval kapcsolatos kutatások és klinikai vonatkozásaik. *Pszichoterápia*, 4–13.
- Pohárnok, M., Molnár, Z., & Várnagy, A. (2017). Kötődés és párbeszéd – Szülő-gyermek dialógusok és szelf-fejlődés óvodáskorban. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 72(1), 91–105. <https://doi.org/10.1556/0016.2017.72.1.6>
- Recchia, H. E., Wainryb, C., Bourne, S., & Pasupathi, M. (2013). The construction of moral agency in mother-child conversations about helping and hurting across childhood and adolescence. *Developmental Psychology*, 50(1), 1–11. <https://doi.org/10.1037/a0033492>
- Reese, E., Bird, A., & Tripp, G. (2007). Children's self-esteem and moral self: Links to parent-child conversations. *Social Development*, 16(3), 460–478. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00393.x>
- Reese, E., & Cleveland, E. S. (2006). Mother-child reminiscing and children's understanding of mind. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52(1), 17–43. <https://doi.org/10.1353/mpq.2006.0007>
- Reese, E., Macfarlane, L., McAnally, H., Robertson, S. J., & Taumoepeau, M. (2020). Coaching in maternal reminiscing with preschoolers leads to elaborative and coherent personal narratives in early adolescence. *Journal of Experimental Child Psychology*, 189, 104707. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2019.104707>
- Reese, E., & Neha, T. (2015). Let's kōrero (talk): The practice and functions of reminiscing among mothers and children in Māori families. *Memory (Hove, England)*, 23(1), 99–110. <https://doi.org/10.1080/09658211.2014.929705>
- Rogoff, B. (1990). *Apprenticeship in thinking: Cognitive development in social context*. Oxford University Press.
- Speidel, R., Valentino, K., McDonnell, C. G., Cummings, E. M., & Fondren, K. (2019). Maternal sensitive guidance during reminiscing in the context of child maltreatment: Implications for child self-regulatory processes. *Developmental Psychology*, 55(1), 110. <https://doi.org/10.1037/dev0000623>
- Sukhera, J. (2022). Narrative reviews: Flexible, rigorous, and practical. *Journal of Graduate Medical Education*, 14(4), 414–417. <https://doi.org/10.4300/JGME-D-22-00480.1>
- Thompson, R. A. (2006a). The development of the person: Social understanding, relationships, conscience, self. In N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 24–98). John Wiley & Sons, Inc.
- Thompson, R. A. (2006b). Conversation and developing understanding: Introduction to the special issue. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 1–16. <https://doi.org/10.1353/mpq.2006.0008>

- Thompson, R. A., & Newton, E. K. (2010). Emotion in early conscience. In W. F. Arsenio, & E. A. Lemerise (Eds.), *Emotions, aggression, and morality in children: Bridging development and psychopathology* (pp. 13–31). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/12129-001>
- Thompson, R. A., & Winer, A. C. (2014). 13 moral development, conversation, and the development of internal working models. In H. E. Recchia, & C. Wainryb (Eds.), *Talking about right and wrong: Parent-child conversations as contexts for moral development* (pp. 299). Cambridge: Cambridge University Press.
- Valentino, K., McDonnell, C. G., Comas, M., & Nuttall, A. K. (2018). Preschoolers' autobiographical memory specificity relates to their emotional adjustment. *Journal of Cognition and Development*, 19(1), 47–64. <https://doi.org/10.1080/15248372.2017.1418745>
- Vigotskij, L. S. (1978). Internalization of higher psychological functions. In M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman (Eds.), *Mind in society: The development of higher psychological processes* (pp. 52–58). Harvard University Press.
- Wainryb, C., & Recchia, H. E. (2014). Parent–child conversations as contexts for moral development: Why conversations, and why conversations with parents? In C. Wainryb, & H. E. Recchia (Eds.), *Talking about right and wrong: Parent-child conversations as contexts for moral development* (pp. 3–18). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wang, Q. (2001). “Did you have fun?”: American and Chinese mother–child conversations about shared emotional experiences. *Cognitive Development*, 16(2), 693–715. [https://doi.org/10.1016/S0885-2014\(01\)00055-7](https://doi.org/10.1016/S0885-2014(01)00055-7)
- Wang, Q. (2007). “Remember when you got the big, big bulldozer?” mother–child reminiscing over time and across cultures. *Social Cognition*, 25(4), 455–471. <https://doi.org/10.1521/soco.2007.25.4.455>
- Wang, Q., Doan, S. N., & Song, Q. (2010). Talking about internal states in mother–child reminiscing influences children's self-representations: A cross-cultural study. *Cognitive Development*, 25(4), 380–393. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2010.08.007>
- Wang, Q., & Fivush, R. (2005). Mother–child conversations of emotionally salient events: Exploring the functions of emotional reminiscing in European-American and Chinese families. *Social Development*, 14(3), 473–495. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2005.00312.x>
- Wang, Q., Koh, J. B. K., Santacrose, D., Song, Q., Klemfuss, J. Z., & Doan, S. N. (2019). Child-centered memory conversations facilitate children's episodic thinking. *Cognitive Development*, 51, 58–66. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2019.05.009>
- Waters, T. E. A., Camia, C., Facompré, C. R., & Fivush, R. (2019). A meta-analytic examination of maternal reminiscing style: Elaboration, gender, and children's cognitive development. *Psychological Bulletin*, 145(11), 1082–1102. <https://doi.org/10.1037/bul0000211>
- Winer, A. C., & Thompson, R. A. (2011, March). *Origins of individual differences in prosocial dispositions: Preschoolers*. In *Poster session presentation to the society for research in child development*. Montreal, Quebec, Canada. Letöltve 2025. 06. 26-án: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sedlpubs.faculty.ucdavis.edu/wp-content/uploads/sites/192/2015/08/SRCD-Poster-2011-FINAL-40x56-ACW.pdf>.
- Wu, Y., He, Z., & Jobson, L. (2022). Maternal emotional reminiscing, child autobiographical memory, and their associations with pre-schoolers' socioemotional functioning. *Journal of Cognition and Development*, 23(2), 210–230. <https://doi.org/10.1080/15248372.2021.1987241>

The role of parent–child conversations in the development of preschool children’s self-concept, cognitive and social skills – A narrative review

Rebeka Orbán and Melinda Pohárnok

Parent–child interactions play an important role in the development of children’s cognitive- and social skills. In the preschool years, a particularly important subset of these interactions consists of conversations that focus on the child’s past actions and experiences. The present narrative review aims to demonstrate how these reminiscing parent–child conversations support three major domains of children’s development: linguistic–memory development, the development of autobiographical memory and the self, and the development social–emotional and of social–cognitive skills during this period. In our review, we place special emphasis on social skills, including moral development, with a particular focus on the emergence of prosocial behavior in connection with reminiscing conversations. In this context, we argue that elaborative and emotionally rich reminiscing conversations that take place within a secure relationship can support the development of children’s social skills through both their stylistic characteristics—such as the parent’s role in structuring the dialogue and the clarity of their communication—and their content-related characteristics, including communication about emotions and internal states.

KEYWORDS

reminiscing conversation, elaborative narrative style, mental state, prosocial behavior

Open Access nyilatkozat. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)